

EXPERTISECENTRUM
ORION
SAMEN PASSEND

Staij
openbaar basisonderwijs

Executieve functies & vaardigheden

EXPERTISECENTRUM
ORION
SAMEN PASSEND

Merel Verspuij

Floortje Looijen

Programma

Tijd: 15.00-17.00

- weet je wat executieve functies zijn en hoe zich deze ontwikkelen
- weet je hoe je sterke en zwakke executieve functies kunt ontdekken
- weet je hoe je executieve functies kunt stimuleren
- vragen & evaluatie

Na afloop ontvangt u de presentatie als hand-out

Wat zie je in de klas terug bij leerlingen met minder ontwikkelde executieve vaardigheden?

A word cloud of classroom behaviors and challenges associated with students who have less developed executive skills. The words are arranged in a roughly circular pattern and include:

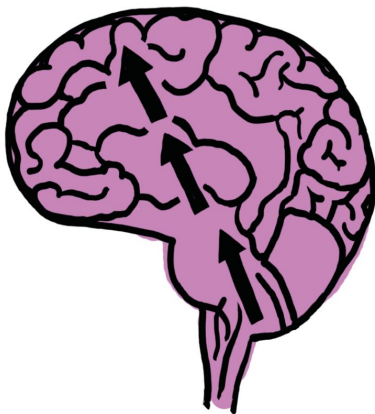
- werk voorbereiden niet
- niet starten aan een taak
- een taak niet afmaken
- taakaanpak
- moeite starten
- vermijndend gedrag
- door de klas roepen
- rondjes draaien
- uitstellen
- impulsiviteit
- dingen kwijt
- spullen kwijt
- afgeleid
- langzaam
- werk niet af
- slaan
- spullen stuk
- snel afgeleid
- planning
- moeite met flexibiliteit
- dingen stuk
- plannen lukt minder
- uitstelgedrag
- vergeetachtig
- moeite plannen
- 1 handeling tegelijk
- moeite organiseren
- spullen niet op orde
- geen impulscontrole
- geen goede planning
- concentratieproblemen
- langzame werkhouding

Wat zijn executieve functies en vaardigheden?

Executieve functies is een neuropsychologisch concept dat verwijst naar de hogere cognitieve processen die nodig zijn om ervoor te zorgen dat we ons gedrag, onze gedachten en emoties kunnen aansturen en reguleren

Executieve functies: Zijn de hersenprocessen die zich in het brein afspelen.

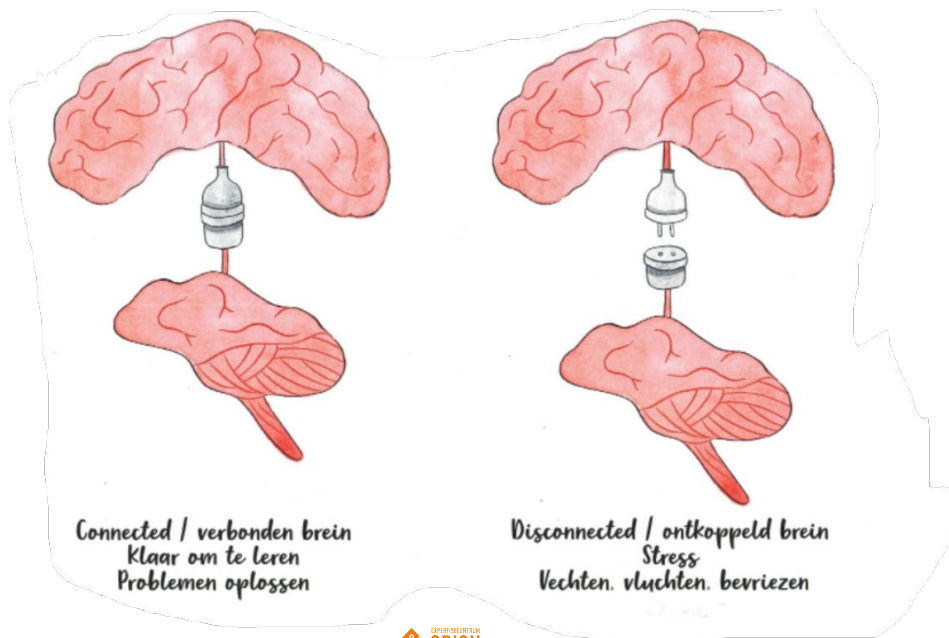
Executieve vaardigheden: Zijn de gedragingen en uitingen die je ziet.
(Vaardigheden kan je je hele leven aanleren)

Ervaringen vormen onze hersenen

- Hersenen ontwikkelen zich van onderen naar boven:
  - van primitief (voor overleving);
  - naar meer complex (controlecentrum)
- Hoe vaker een ervaring wordt herhaald, des te sterker worden de verbindingen.
- De verbindingen vormen netwerken. Deze netwerken vormen samen de bedrading van onze hersenen.

Ontwikkeling executieve functies

Een overzicht van de ontwikkeling van de verschillende executieve functies tijdens verschillende leeftijdsfasen van kinderen:

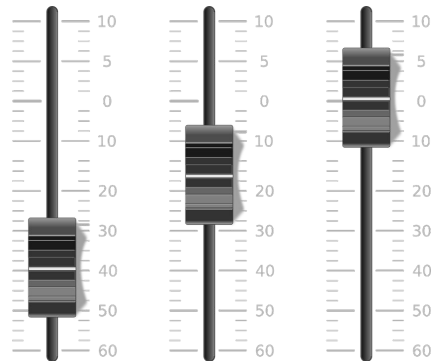
- **0-3 jaar:** motorische impulsbeheersing (meer controle over je motoriek), werkgeheugen (een of twee dingen tegelijkertijd onthouden).
- **3-6 jaar:** verbale impulsbeheersing (even wachten met iets zeggen), flexibiliteit in denken en doen (je verplaatsen in een ander), werkgeheugen (twee of drie dingen tegelijkertijd kunnen onthouden).
- **6-9 jaar:** tijdsbesef, planning (verder kijken dan het 'nu'), emotieregulatie.
- **9-13 jaar:** planning, zelfevaluatie (inzicht in eigen gedrag).
- **13 jaar en ouder:** verfijning, samenwerking tussen functies.

Bron: Het Jonge kind maart 2017, Executieve functies in ontwikkeling

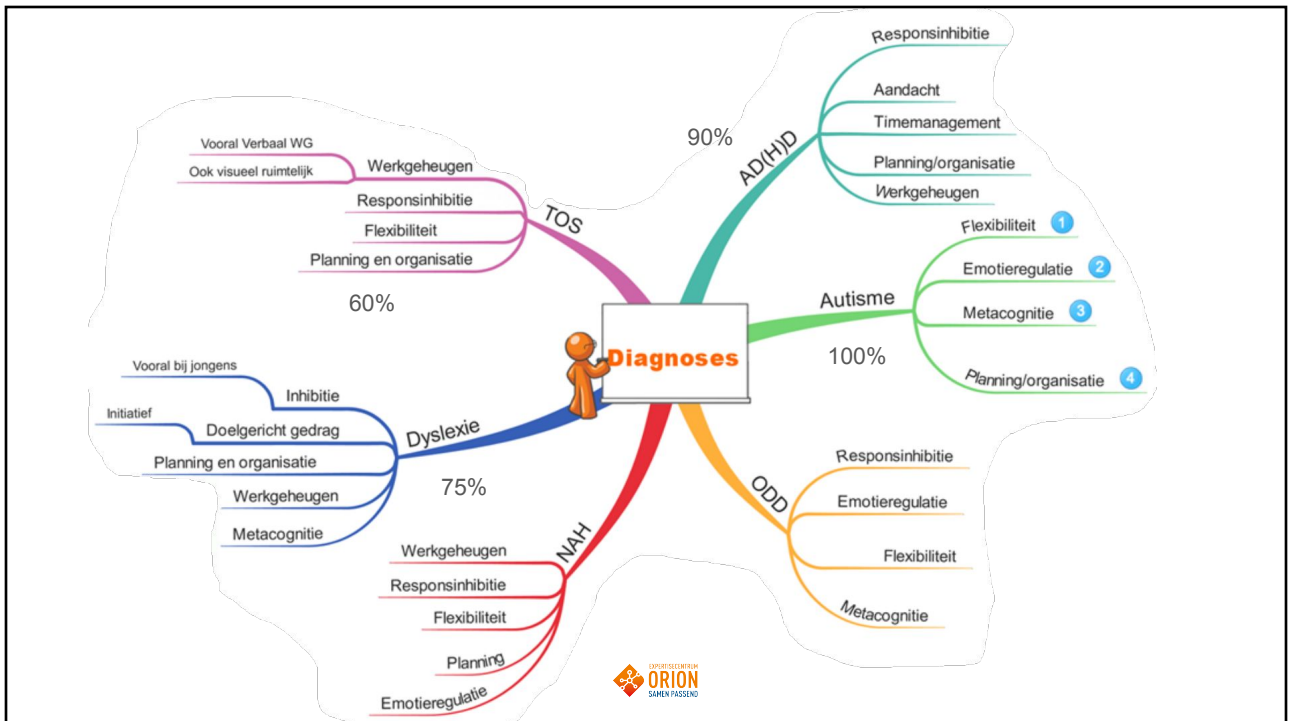

Oorzaken van zwakkere executieve functies en vaardigheden

- AD(H)D
- Autismespectrum stoornis
- Slaapstoornissen
- Epilepsie
- Depressie
- Angsten
- Drugs- of alcoholmisbruik
- Trauma
- Hoogbegaafdheid
- Medicijngebruik
- Nature en Nurture
- Niet aangeboren hersenletsel

- Normale variatie in executieve functies en vaardigheden

Indeling Dawson en Guare

Er bestaat discussie over de indeling van executieve functies. Sommige onderscheiden 4 executieve functies, anderen zelfs 15.

Wij gaan uit van 11.

Luteijn (2013)	Cooper-Kahn & Foster (2014)	Dawson & Guare (2015)
Zelfbeheersing/gedragsregulatie	Inhibitie	Reactie (of respons)-inhibitie
Onthouden	Werkgeheugen	Werkgeheugen
Emotieregulatie	Emotieregulatie	Zelfregulatie van affect/emotieregulatie
Aandacht en concentratie		Volgehouden aandacht
	Initiatief nemen	Taakinitiatie
Plannen	Plannen en organiseren	Planning/prioritering
Ordenen		Organisatie
Timemanagement	Taakmonitoring	Timemanagement
		Doelgericht doorzettingsvermogen
Flexibiliteit	Flexibiliteit	Flexibiliteit
Evaluëren en reflecteren	Gedragsevaluatie	Metacognitie

Executieve functies

GEDRAGSVAARDIGHEDEN

- Reactie-inhibitie
- Emotieregulatie
- Taakinitiatie
- Volgehouden aandacht
- Flexibiliteit
- Doelgericht doorzettingsvermogen

DENKVAARDIGHEDEN

- Werkgeheugen
- Plannen
- Organiseren
- Timemanagement
- Metacognitie

Executieve functies

GEDRAGSVAARDIGHEDEN

- **Reactie-inhibitie**
- Emotieregulatie
- Taakinitiatie
- Volgehouden aandacht
- **Flexibiliteit**
- Doelgericht doorzettingsvermogen

DENKVAARDIGHEDEN

- **Werkgeheugen**
- Plannen
- Organiseren
- Timemanagement
- Metacognitie

Reactie-inhibitie

Eerst denken, dan doen

Het vermogen om na te denken voor we iets doen, waardoor we de tijd krijgen om situaties te beoordelen en na te gaan hoe ons gedrag deze beïnvloedt.

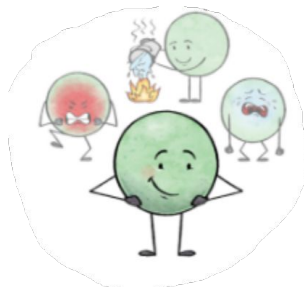

Emotieregulatie

Baas over je eigen emoties

Het vermogen om emoties te reguleren om doelen te realiseren, taken te voltooien of gedrag te controleren of te sturen.

Taakinitiatie

Op tijd en efficiënt beginnen

Het vermogen om zonder dralen aan een taak te beginnen, op tijd en op een efficiënte wijze.

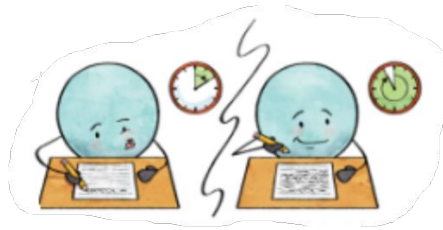

Volgehouden aandacht

Aandacht kunnen richten ondanks

De vaardigheid om aandacht te blijven schenken aan een situatie of taak, ondanks afleiding, vermoeidheid of verveling.

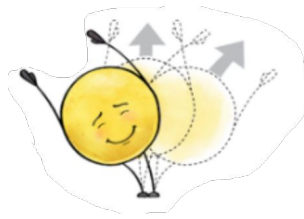

Flexibiliteit

Plan aanpassen of accepteren

De vaardigheid om plannen te herzien als zich belemmeringen of tegenslagen voordoen, zich nieuwe informatie aandient of er fouten worden gemaakt. Het gaat daarbij om aanpassingen aan veranderende omstandigheden.

Springen!

Spring in, spring uit, spring links, spring rechts

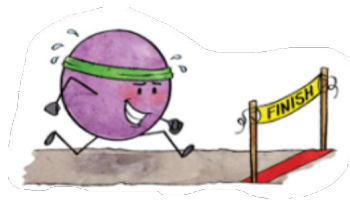
even pauze

Doelgericht doorzettingsvermogen

Zonder afleiding je doel bereiken

Het vermogen om een doel te formuleren, dat te realiseren en daarbij niet afgeleid of afgeschrikt te worden door andere behoeften of tegengestelde belangen.

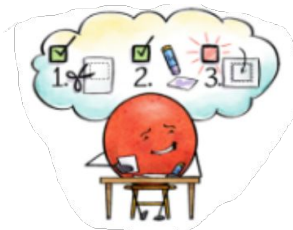

Werkgeheugen

Vasthouden & bewerken van informatie

De vaardigheid om informatie in het geheugen te houden bij het uitvoeren van complexe taken. Daarbij gaat het er om eerder geleerde vaardigheden, ervaringen of probleemoplossingsstrategieën toe te passen in een actuele of toekomstige situatie.

Cijferreeksen

achterstevoren opnoemen

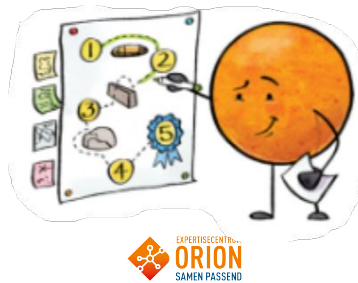

Plannen

Plan maken voor taak/prioriteiten stellen

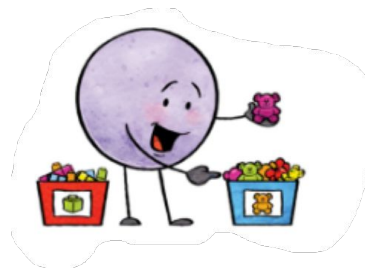
Plannen is het vermogen om een plan te bedenken om een doel te bereiken of een taak te voltooien. Het gaat daarbij ook om het vermogen om beslissingen te nemen over waar we onze aandacht op moeten richten of niet.

Organiseren

Systemen voor ordenen: spullen & informatie

Het vermogen om dingen volgens een bepaald systeem te arrangeren of te ordenen.

Time management

Inschatten en indelen van tijd (deadlines)

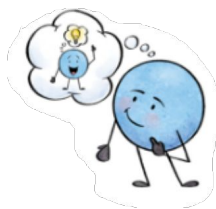
Het vermogen om in te schatten hoeveel tijd we hebben, hoe we die kunnen indelen en hoe we ons aan tijdslimieten en deadlines kunnen houden. Het gaat ook om het besef dat tijd belangrijk is.

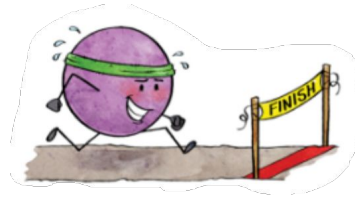
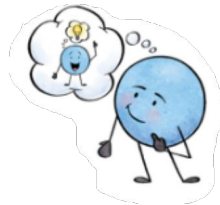
Metacognitie

Helicopterview, zelfreflectie, evaluatie

Het vermogen om een stapje terug te doen om jezelf en de situatie te overzien, om te bekijken hoe je een probleem aanpakt. Het gaat daarbij om zelfmonitoring en zelfevaluatie door jezelf bijvoorbeeld te vragen: 'Hoe breng ik het er vanaf?' of 'Hoe heb ik het gedaan?'

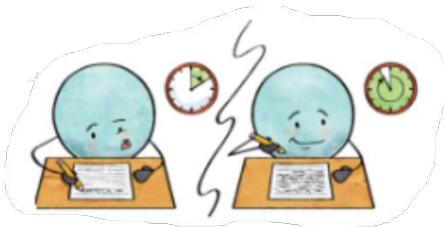

Van kennis naar praktijk

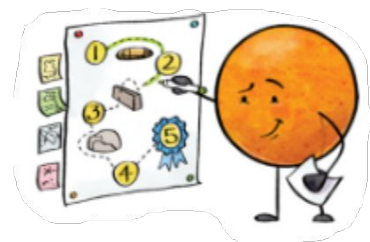

De onderliggende oorzaak bepaalt de aanpak

- A. Ontwikkelingsstoornissen
- B. Angst en stress
- C. Onvoldoende stimulans in de omgeving
- D. Geen gepaste levensstijl

omgeving aanpassen

vaardigheden ontwikkelen

Leren door zelf doen

Nieuwe verbindingen maken

Nu meting en/of beginsituatie

Nu meting en/of beginsituatie

UITLEG	VRAAG 1-15	VRAAG 16-30	VRAAG 31-45	VRAAG 46-61	
			Nooit	Soms	Vaak
1. Friemelt			☐	☐	☐
2. Kan verschillende manieren vinden om een probleem op te lossen			☐	☐	☐
3. Vergeet wat hij/zij moet doen als er meerdere dingen worden gevraagd			☐	☐	☐
4. Heeft in de gaten hoe zijn/haar gedrag op anderen overkomt			☐	☐	☐
5. Levert half werk			☐	☐	☐
			☐	☐	☐
			☐	☐	☐
			☐	☐	☐

Metacognitie

	1	2	3
Ik controleer mijn werk voordat ik het inlever.			
Ik weet wat er goed en wat er fout is gegaan bij een groepsopdracht.			
Ik kan uitleggen wat de beste oplossing is voor een probleem.			
Ik denk wel eens na over mijn eigen gedrag.			
Ik weet waar ik goed in ben en waar ik beter in kan worden.			
Notitie - Wat is voor mij (de leerling) belangrijk?			

Onthoud- & Doekracht

Onthoud- & Doekracht *werkgeheugen*

Kan spellen terugvinden.
 Onthoudt wat er is verteld/gezegd.
 Kan een instructie in het kort navertellen.
 Onthoud een instructie, ook als deze uit meerdere delen bestaat.

Leerlijnen

Leerlijnen vakspecifiek (po/sbo)

- Leerlijn spelling (2018)
- Leerlijn spelling (2014)

- Leerlijn taal
- Leerlijn rekenen

Leerlijnen vakoverstijgend (po/sbo)

- Leerlijn Sociaal gedrag

- Leerlijn Leren leren

Aanbod

Breinheldenkast, van Detschool Amsterdam

Stopkracht

Onthoud- & Doekracht

Breinhelden in beweging

Wat kan jij doen voor leerlingen met minder ontwikkelde executieve vaardigheden?

ik ga op vakantie en neem
nog meer taal gebruiken lib bekijken
tijd management spel
spelletjes inzetten aanbieden van spellen materialen uit de kast
wijzer in de les inzetten kindgesprekje voeren acitviteiten
coachen 1 op 1 taal geven leerlingbeeld invullen
methode erbij pakken **spelletjes** energizers spelletjes oefenen
lib nu-meting woorden aanbieden meer spelletjes
deaddlines memory spelletjesmiddag routines uitbouwen
doosje pica uit de kast stiltepicto
geheugenspelletjes slo afspraken maken
routines
breinhelden aanschaffen
zelf laten evalueren

Bronnen

Evaluatie

Executieve functies & vaardigheden

Vragen?

expertisecentrum@orion.nl

Expertise centrum Orion

www.expertisecentrumorion.nl

Executieve functies & vaardigheden